

všude a vždy jde o tutéž komplexní rovnováhu termínů, které se vzájemně podmiňují. Jinými slovy, *jazyk je forma, a nikoliv substance* (viz str. 140).^a Tuto pravdu nelze dostatečně docenit, neboť všechny omyly naší terminologie, všechny naše nesprávné způsoby označování věcí jazyka pocházejí z toho bezděčného předpokladu, že ve fenoménu jazyka musí být nějaká substance.

PÁTÁ KAPITOLA

Syntagmatické a asociativní vztahy

§ 1. DEFINICE²⁴⁶

V daném jazykovém stavu tedy vše spočívá na vztazích. Jak fungují?

Vztahy a rozdíl mezi jazykovými termíny se větví do dvou zřetelných oblastí, z nichž každá dává vzniknout jistému řádu hodnot. Protiklad mezi těmito dvěma řády umožňuje lepší pochopení povahy každého z nich. Odovídají dvěma formám naší mentální činnosti, a oba jsou pro život jazyka nepostradatelné.

Z jedné strany vstupují v promluvě^b slova mezi sebou v důsledku svého sřetení do vztahů založených na lineárním charakteru jazyka, a ten vylučuje možnost vyslovení dvou prvků zároveň (viz str. 100).^c V řetězu mluvy se tyto prvky řadí jedny za druhé. Takovému kombinaci, které se opírají o rozsah, lze nazvat *syntagmaty*.^{d 247} Syntagma se tudíž vždy skládá ze dvou nebo více následných jednotek^e (např. francouzské *re-lire*, „znovu číst“, *con-*

^a Pozn. překl. Přímou takto doslova tento výrok od de Saussura nepochází, srov. pozn. ke str. 130.

^b Pozn. překl. V záznamu přednášek je tu všude uváděno *mluva (parole)*, a ne bezdůvodně dosazené *promluva (discours)* (Engler 1983 P, S, C).

^c Pozn. překl. Výše uvedený „lineární charakter jazyka“, věcně nesprávný, nepochází od de Saussura, který tu všude mluví samozřejmě o *mluvě*. — Srov. dále i autorem připomínaný paralelismus a pluralitní pojetí syntaxe: „Tato otázka pořadí nižších jednotek ve slově se přesně vztahuje k otázce místa slov ve větě: je to otázka *syntaxe*, třebaže jde o sufixy; je to jiný druh syntaxe, ale i ten tvoří celek! Veškerá syntax se vztahuje k principu tak elementárnímu, že se zdá být až dětinské ho připomínat: je to lineární povaha jazyka...“ (Engler 1985 R.)

^d Ed. Je téměř zbytečné upozorňovat na to, že studium *syntagmat* nelze směřovat se *syntaxí*; jak uvidíme na str. 163 a násl., je jen částí studia *syntagmat*.

^e Pozn. překl. De Saussure ovšem mezi členy syntagmatu předpokládá *vztah*, srov.: „Následují-li (tj. jednotky) za sebou a nevykazují mezi sebou žádný vztah, syntagmatem je nenazveme, ... ale syntagma tvoří několik následných jednotek, které mají mezi sebou (nebo k celku) vztah.“ (Engler 1989 C.)

tre tous „proti všem“, *la vie humaine* „lidský život“, *Dieu est bon* „Bůh je dobrý“; *s'il fait beau temps, nous sortirons* „bude-li hezky, půjdeme ven“ atd.). V syntagmatu // nabývá termín svou hodnotu jen proto, že stojí v protikladu k tomu, co předchází nebo co následuje, nebo k obojímu.

Z druhé strany, vně promluvy, se ta slova, jež mají něco společného, v paměti navzájem asociují, a vytvářejí se tak skupiny, v nichž vládnou značně různé vztahy. Tak například francouzské slovo *enseignement* „učování“ nevědomky vyvolává v mysli spoustu dalších slov (*enseigner* „učit“, *renseigner* „informovat“ atd., nebo *armement* „zbrojení“, *change-ment* „změna“ atd., popřípadě *éducation* „vzdělání“, *apprentissage* „vyučování“), která po té či oné stránce mají všechna mezi sebou něco společného.

Vidíme, že takovéto koordinace jsou zcela odlišného druhu než předešlé. Neopírají se o rozsah a jejich sídlo je v mozku; jsou součástí vnitřní zásobnice, jíž se u každého jedince konstituuje jazyk. Nazveme je *asociativními vztahy*.²⁴⁸

Syntagmatický vztah je vztah *in praesentia*; spočívá na dvou nebo více termínech, které jsou v určité faktické řadě přítomny zároveň. Asociativní vztah naopak sjednocuje ve virtuální mnemonickou řadu termíny *in absentia*.^a

Vzhledem k tomuto dvojímu hledisku^b je jazyková jednotka srovnatelná s určitou součástí budovy, například se sloupem. Ten je na jedné straně v jistém vztahu k architekturu, který podpírá, a toto uspořádání dvou jednotek zároveň v prostoru přítomných připomíná syntagmatický vztah; je-li však tento sloup na druhé straně dórský, vyvolává v mysli srovnání s ostatními řády (iónským, korintským atd.), a to jsou prvky, které v tomto prostoru přítomny nejsou: to je vztah asociativní.

Každý z obou těchto řádů koordinace si žádá několik konkrétních poznámek.

^a Pozn. překl. De Saussure tu pro potřeby analýzy textu připomíná v přednáškách souhrnu obou jeho vztahů: „Okolí slova je třeba rozlišit syntagmaticky i asociativně. Na svém místě v syntagmatu slovo funguje v důsledku toho, že má začátek a konec, i v důsledku toho, že před ním a za ním musejí stát jiná slova.“ (Engler 2000 D.)

^b Pozn. překl. V 2. i 3. kursu uváděl již de Saussure takovýto přehled vztahů (Engler 1998 R, C):

Zásobnice (pokladnice)	Promluva (řetěz)
— jednotky asociativní	— jednotky promluvové
— skupiny ve smyslu celek	(tj. ty, jež vznikají v promluvě)
	— skupiny ve smyslu syntagmat